

## ESL DARSLARIDA GRAMATIKASINI O'QITISHDA ZAMONAVIY VA INTERFAOL YONDASHUVLAR

Xaydarov Farrux Shuxrataliyevich

Toshkent shaxar Chilonzor tuman 178 – IDUM

**Anotatsiya:** *Maqolada asosan ingliz tili grammatikasini o'qitishning zamonaviy usullari, ularning afzalliklari va o'quvchilarga ta'siri haqida so'z yuritiladi. Maqolada diagrammalar tuzish, yozish orqali o'rganish, induktiv va deduktiv yondashuvlar hamda interfaol usullar yoritilib, har bir metodikaning qulay jihatlari va zamonaviy ta'limdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.*

**Kalit so'zlar:** *Grammatika, induktiv usul, deduktiv yondashuv, interfaol o'qitish, yozuv mashqlari, ingliz tili ta'limi.*

### Kirish

Bugungi kunga kelib chet tillari ayniqsa, ingliz tili o'rganishga bo'lgan talab va qiziqish shunchalik kuchaydiki, bog'cha yoshidagi bolalardan boshlab katta yoshdagi mutaxassislargacha ingliz tili o'rganishga harakat qilyaptilar. Bu ijobiy holat albatta, chunki, til o'rganish o'sha tilda gaplashuvchi davlatlar madaniyati, tarixi va urf odatlarini o'rganish bilan birga shaxsiy manfaatlar yo'lida ham eshiklar ochilishiga zamin yaratadi.

Ingliz tili grammatikasini mahalliy va ikkinchi tilda so'zlashuvchilar uchun o'rganish juda qiyin. Shuncha murakkabliklar, tushunarsiz qoidalar va istisnolar mavjudki, savodli ingliz yozuvchilarini tayyorlash uchun o'qituvchilarning turli avlodlari grammatikani o'qitishda turli xil yondashuvlardan foydalanganliklari ajablanarli emas. Ilgari, takrorlanishga asoslangan yodlashga asoslangan metodlar asta-sekin ijodiy usullarga yo'l ochib berdi. Bugungi kunda biz savodxonlikni

mukofotlaydigan va grammatikani o'qitishda eng yaxshi natijalarga erishish uchun yanada samarali usullarga moslashishga tayyor bo'lgan jamiyatda yashayapmiz.

Yaxshiyamki, o'quvchilar grammatikani o'rganishdan zavq olishlari uchun siz qilishingiz mumkin bo'lgan narsalar mavjud. Bu erda siz o'zingizning sinfingizda o'tkazishingiz mumkin bo'lgan eng samarali mashqlar.

Quyida siz grammatikani o'qitishning ba'zi boshqa usullarini bilib olasiz.

### **Jumlalarni diagrammalash**

Grammatika o'qitishning qadimgi shakllaridan biri, diagrammalarni tuzish, birinchi bo'lib XIX asrda paydo bo'lgan. Ushbu usul jumla tarkibidagi tuzilmalar va munosabatlar o'rtasidagi munosabatlarni vizual ravishda xaritalashni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, vizual o'rganish uchun foydali bo'lgan ushbu usul zamonaviy o'qitishda kamida 30 yil oldin yo'qolgan. Reed-Kellogg tizimidan to qaramlik grammatikasigacha bo'lgan jumlalarni tasavvur qilish uchun diagrammaning turli shakllaridan foydalaniladi, ammo barchasi so'zlarning grammatik aloqalarini aks ettiradigan tarzda gapning funktsiyalarini tartibga soladi. So'nggi paytlarda, diagrammalar tuzish jumlasida taniqli ochilish jumlalari va veb-saytlarning nashrida kichik pop-madaniyat qayta tiklandi, bu sizning yuragingizning mazmunini diagramma qilish imkonini beradi.

### **Yozish orqali o'rganish**

Ushbu usul ko'pincha AQSh va Kanadadagi maktablarda qo'llaniladi. O'quvchilar ijodiy yozish va o'qish, shu bilan birga grammatikadan to'g'ri foydalanishni o'rganish orqali tilni o'rganishga da'vat etiladi. Agar ma'lum grammatik qoidalar bilan bog'liq muayyan muammolar mavjud bo'lsa, ular yanada tizimli darsda ko'rib chiqiladi. Endilikda tilni o'rganishda tilni o'rganishga alohida ahamiyat berilmoqda, chunki grammatikani yodlash orqali o'rganish yaxshi ishlamayotgani va o'quvchilar grammatik qoidalarni darslar ko'proq interaktiv bo'lganida yaxshiroq anglashi va tushunishi (ya'ni, ular majbur bo'lishi kerak) ushbu qoidalarni o'z yozuvlarida qo'llang).

Takroriy mashq qilish ham muhim va ijodiy yoki shaxsiy yozish mashqlari orqali osonlikcha erishiladi. Ushbu maqolada, 21-asrda o'qituvchilar kelajakdagi kattalar yozuvchilarini yaxshiroq jihozlash uchun eskirgan grammatikani o'qitish metodikalarini erta ta'limda qoldirish va yozish texnikasi orqali o'rganishni afzal ko'rishlari kerakligi ta'kidlangan.

### **Induktiv o'qitish**

Grammatikani o'qitishning induktiv usuli ma'lum bir kontseptsiyani aks ettiruvchi bir nechta misollarni keltirishni va o'quvchilardan ushbu misollardan tushuncha qanday ishlashini sezishini kutishni o'z ichiga oladi. Oldindan tushunchaga hech qanday izoh berilmaydi va o'quvchi grammatik qoidalarni o'z o'qish va yozish jarayonida tabiiyroq tan olishni o'rganishi kerak. Grammatikani kashf etish va ushbu qoidalarining gapda qanday ishlashini tasavvur qilish, o'quvchilarga kontsepsiya misollaridan uzilib qolgan tushuntirish berilgandan ko'ra tushunchani osonroq saqlashga imkon beradi. Induktiv o'qitish uslubining asosiy maqsadi grammatik tushunchalarni saqlab qolishdir, o'qituvchilar bilim bilan ishlaydigan va o'quvchilarning kontekstual xotirasida taassurot qoldiradigan usullardan foydalanadilar.

### **Deduktiv o'qitish**

Grammatikani o'qitishning deduktiv usuli bu amaliyotdan oldin ko'rsatmalarga yo'naltirilgan yondashuv. O'qituvchi o'quvchilar grammatik tushunchani o'zlarining yozishlarida bir xil grammatik tushunchaga duch kelishidan oldin ularga chuqur tushuntirish beradi. Darsdan so'ng o'quvchilar o'zlariga ko'rsatib o'tilgan narsalarni mexanik usulda, jadvallar va mashqlar orqali mashq qilishlari kerak. O'qitishning bu turi, odatiy bo'lsa ham, ko'pchilik odamlarni, shu jumladan o'qituvchilarni ham, bunday usullarni qayta ko'rib chiqadi, chunki o'rta maktabdan keyingi o'quvchilar katta yoshdagi savodxonlik qobiliyatlarini ochib berishmoqda. Sobiq o'qituvchilardan biri

aytganidek, deduktiv o'qitish usullari ko'plab o'quvchilarni yozishdan uzoqlashtiradi, chunki o'qitishning zerikarliligi va o'qituvchiga yo'naltirilgan yondashuvlar.

### **Interfaol o'qitish**

Grammatikani o'qitishning yana bir usuli - interaktivlikni darslarga kiritish. Grammatikani o'rgatish uchun o'yinlardan foydalanish nafaqat o'quvchilarni qiziqtiradi, balki o'rganganlarini eslab qolishlariga yordam beradi. Ushbu usul o'qituvchilarga darslarini o'quvchilarning turli uslublariga moslashtirishga imkon beradi. Masalan, har bir o'quvchiga so'zi bor katta kartochka berilishi mumkin va o'quvchilar o'zlarini jismonan to'g'ri gapga aylantirishlari kerak. Boshqa o'yinlarda so'z jumboqlari yoki qiziqarli onlayn viktorinalar bo'lishi mumkin.

O'tgan yillar davomida grammatikani o'qitish uchun ko'plab usullar ishlab chiqildi va qurildi, tark etildi yoki birlashtirildi, barchasi bitta maqsadda - o'quvchilarga qanday qilib samarali muloqot qilishni va ingliz tilidan qanday foydalanishni tushunishni o'rgatishdi. Ingliz tili grammatik jihatdan murakkabligi sababli har bir uslubning ijobiy va salbiy tomonlari bor. Ba'zi darslarni eslab qolish ehtimoli kam, boshqalari esa chuqurroq tushuntirish va amaliyotni talab qilishi mumkin. Grammatika qanday o'qitilishidan qat'i nazar, ingliz tili grammatikasini har tomonlama tushunish o'quvchilarning savodxonligini oshirishning eng muhim omilidir.

### **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili grammatikasini o'qitishda turli usullardan foydalanish orqali o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirish mumkin. Har bir yondashuv ma'lum bir o'quvchi guruhiga mos tushadi va shu sababli darslarda turli metodikalarni uyg'unlashtirish zarur.

### Adabiyotlar ro'yxati

1. <https://tips-for-teaching-grammar-to-esl-students/>
2. methods-of-teaching-grammar on October 22, 2015 by Sarah Macfadyen
3. J. Jalolov. Ingliz tili o'qitish metodikasi, "O'qituvchi" nashriyoti. Toshkent.
4. Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsialardan foydalanish M.P. Otaboyeva.